

Taula
(UIB) núm. 13-14 1990

HEIDEGGER I EL SILENCI DE LA COVA

Jordi R. Sales i Coderch

Universitat de Barcelona

1. ¿Cal esforçar-se per pensar amb heidegger seriosament?

La tasca realitzada pels camins del filòsof de Messkirch cal que sigui considerada amb justícia com l'esforç de major seriositat del pensament del nostre segle. Un home tan poc suscepte d'haver estat seduït per l'encant sapiencial de la bella «música» heideggeriana com és Leo Strauss ho reconeixia així: «l'únic gran pensador del nostre temps és Heidegger». ¹ El reconeixement és més significatiu que qualsevol altre pel fet que Strauss s'oposa a Heidegger, potser prou «justament» (encara ens caldria saber amb quina justícia), ja que el té com el representant d'una tercera onada de «modernitat», la pròpia de l'historicisme i el relativisme radicals. La rellevància de Heidegger per a Strauss és ben precisa:

«Heidegger és l'únic home que té una sospita de les dimensions del problema d'una societat mundial.»²

El meu intent en aquesta ocasió fóra començar a mostrar que el pensament heideggerià és massa *esforçat* i *seriós* per seguir plenament *l'aventura* del pensament. Faré un breu comentari a la interpretació que Heidegger fa de Plató.

2. El caràcter del trobament de Heidegger i Plató

Segons Heidegger, Plató determinaria la filosofia a partir de la noció de formació (*paideia*) i fundaria la tradició filosòfica com a pensament del Logos com a Dia-lèctica. A les lliçons sobre *Nietzsche*, per exemple, Heidegger ens dirà que Plató amaga el qüestionament sobre *l'això* i el transforma en una interrogació sobre el *què és*.³ En la mesura en què aquest moviment es consumaria, la *facticitat* del *Dasein* fóra substituïda per la Idea d'Home; el joc sense fonament de l'Ésser s'amagaria darrera del principi tècnic del fonament.⁴ Indicacions com aquestes sobre Plató existeixen al llarg de tots els escrits heideggerians. Però l'escrit més important de Heidegger sobre Plató és *Platons Lehre von der Wahrheit*.⁵

Convé ajustar-nos a la intenció de l'escriptura heideggeriana, si no, el nostre intent fóra un pretext per a una major exactitud en la determinació d'un pensament platònic com un escolar objecte d'estudi. És el que no fa Heidegger: no vol donar una visió general sobre Plató, ni tan sols exposar els trets fonamentals del pensament platònic; tampoc no judica la correcció o no d'una teoria platònica de les idees. Heidegger fa una sola cosa: cridar l'atenció sobre el gir en la determinació de l'essència de la veritat que el pensament platònic inicia i que determina el tot del «pensament occidental».⁶

La meditació heideggeriana sobre Plató, és també, i sobretot, una meditació-plantejament del Denken.

Heidegger fa una exegesi del mite, o al·legoria, de la cova, del llibre VII de la *República*. Heidegger vol trobar-hi la «doctrina» (*Lehre*), això és: «allò que en les paraules [d'un pensador] ha quedat informulat, però que és allò a què l'home està obert, exposat, en tant que s'hi dedica implícitament». El que està formulat al símil de la cova és la determinació platònica de l'essència de la veritat.

3. Sentit de l'exegesi del símil de la caverna en Heidegger

- a) El mite de la cova no tracta primerament de la veritat, sinó de la *paideia*. Mostra de quina manera obtindrà l'home diversos graus d'una ascensió si vol sortir de la fixació de la seva estada

habitual a la cova i anar a la llum com a obertura. En la trajectòria del deslliurat l'home ha d'acostumar-se a fixar en cada cas en una actitud la direcció fonamental de la seva aspiració i a fer explícita aquesta actitud en un comportament ferm. L'home ha de formar-se, pugnant per arrancar a la manca de formació el seu propi estar format. El diversos passos a què aspira l'home en el seu procés de formació són en cada cas diferents segons la manera en què mostren el que és: com ombres d'una efigie, com a efigie, com a reflexe del que és, com el que és. El que és es mostra en els diversos passos del seu desocultament; però és el desocult el que és el vertader. La formació tracta, doncs, d'alliberar l'home vers el desocult que és com a vertader. *L'essència de la formació, entesa com a alliberament, com a camí que va de les cadenes i de la cova a la llibertat, es fonamenta en l'essència de la veritat com a alétheia.*⁷

b) Per Heidegger, des del primer inici del pensament occidental s'ha virat l'essència de la veritat, i ha acaparat tota l'atenció la *paideia*. L'experiència originària de la veritat és desocultament. El mite de la cova només es pot donar allí on la veritat sigui pensada a partir de l'*alétheia* quan dilucida l'essència de la veritat en el símil de la cova. Però Plató no torna la seva atenció a l'enfrontament entre el sortir de l'ocultació i el persistir-hi. La Idea, que solament fóra tal sobre el fonament (*Grund*) de l'*Alétheia*, no remet a cap ocultament.⁸

c) L'accés a la veritat es realitza en un percebre que té respecte a la idea un sentit de veure. La *paideia* és un capacitar aquest veure per a una exacta adequació a la idea. Ara tot dependrà de la *rectitudo* (*orthotés*) a albirar la idea, de manera que es canvia el punt de gravetat de l'essència de la veritat, que ja no serà desocultament sinó rectitud.

d) La rectitud de la mirada es consolida en el coneixement com a concordança (*adaequatio*) del conèixer amb una cosa. Així, la veritat pot convertir-se en certesa a la modernitat cartesiana. Quan Nietzsche capta la veritat com una forma necessària de l'error, continua pensant la veritat a partir de la rectitud convertida en certesa.

e) El Pensar (*Denken*) es converteix en *Philo-Sophia* en sotmetre la veritat al jou de la idea. *Philosophia*, això és, el saber-se, un estar informat que és en si amistat i predilecció per les idees que concedeixen la veritat com a des-ocultament. Però la veritat de l'Ésser mateix s'oblida en tant que és l'Ésser que es desoculta; pel qual la formació, la *paideia*, *Bildung*, en el sentit de cura per la rectitud de l'adequació, l'important esdevé com *humanisme* cura per l'home.

4. La qüestió decisiva d'una confrontació entre Plató i Heidegger

Podem dir que la interpretació que fa Heidegger del mite de la cova és una mala *interpretació*. Però això, ¿que pot voler dir? La relació de Heidegger amb els pensadors sobre els quals ell pensa s'ha de respectar tal com el que és, com un diàleg molt lliure sobre l'essència del pensament i la veritat. Dir que a Heidegger li manca exactitud filo-lògica o bé els mètodes adequats d'una història de la filosofia fóra, la majoria de vegades, restar cec a allò que el camí heideggerià vol obrir. Perque les nostres exactituds o majors precisions, què foren si només ens apòrtessin una superioritat tècnica en el coneixement objectiu de les peces d'una determinació del «pensament occidental» Determinació que en la seva totalitat és ben fàcil que romanguí, malgrat els treballs que la seva reconstrucció ens causa, muda i estèril per dir o engendrar alguna cosa així com un camí de pensament. *Un cop dit això, mantenir que la interpretació heideggeriana del mite de la cova no és la que hauria de ser vol dir proposar un desviament al camí heideggerià, i aquesta proposta s'ha de plantejar en si mateixa com una lluita en el coratge i la franquesa del pensament.*

Heidegger parla de quatre estances o graus que el mite de la cova estableix: a) la dels presoners lligats a la cova; b) la dels presoners deslligats a la cova que hi veuen a la llum del foc; c) la dels que fora de la cova hi veuen a la llum del foc; i d) la del retorn a la cova. El pensador de Messkirch unifica aquesta gradació des de la *paideia* com a formació o *Bildung* com a motiu dominant de l'al·legoria i la transforma lúcidament com a determinació sobre l'*alétheia* i la seva pèrdua en filosofia de la Idea. Doncs, bé, aquesta manera de fer no capta, al nostre entendre, el moment en què el que sigui la *paideia* o formació s'origina i en nom de què. El text platònic decisiu en la confrontació fóra aquest: «ὄποτε τις λυθειη και ἀναγκάζοιτο ἐξαίφνης ἀνίστασθαι τε και περιάγειν τὸν αὐχένα και βαδίζειν και πρὸς τὸ φῶς ἀναβλέπειν.»

(515c) Una sobtada necessitat d'aixecar-se que allibera d'una anterior situació fixada no és la transició d'una situació a una altra en una gradació homogènia —o la seva neutralització i reversibilitat com a resolució davant l'adveniment—, sinó *l'adveniment de la situació per a la qual hi han situacions.*

5. Que això sigui així se'ns mostraria més detalladament mitjançant l'estudi d'altres ocurrences d'*exaifnés* al *Corpus Platonicum*:⁹ És el camí heideggerià sobre la Veritat de l'Ésser el que creiem que se centra massa excessivament en la *Bildung*, ni que sigui per invertir-la com a *Gelassenheit*. Sense abandonar l'al·legoria de la cova, podem indicar *unes correspondències per les quals les determinacions de la figuració platònica defineixen determinacions heideggerianes.* Perquè el fet de deixar el tot

dels diàlegs i concentrar-se en la figuració escollida és més una determinació del camí heideggerià que de l'ensenyament platònic.

És ben clar, creiem, que *el camí heideggerià es presenta sempre com la proposta d'inversió d'una Bildung ja caducada. El que crec que passa és que aquesta constant no determina sempre igual què és el que fa caducar i en nom de què.* Això fa ben difícil de seguir el diàleg de Heidegger amb els filòsofs. En gros, pel que fa a Plató podríem dir que el diàleg o confrontació oscil·la entre dues posicions: a) és un aliat perquè planteja la *Seinsfrage* contra l'«epistemologia» del segle XIX; b) és l'home a abatre quan Heidegger pensa en una confrontació més ampla contra tot el pensament occidental, primer amb Nietzsche, després incloent Nietzsche en la formació a invertir. La Idea platònica és *ambiguament* per a Heidegger una primitiva versió del principi de l'epistemologia moderna; és el primer producte de la voluntat de poder o de la voluntat de voluntat que amaga el *Sein* en profit de l'entitat objectivada des d'una Subjectivitat.

a) La cova és per a Plató la doxa en la seva doble accepció d'aparença i opinió per a la determinació del pensar heideggerià: el que habita la situació humana com a cova són les «*Vorstellungen de la Subjektivität*»; b) El foc il·lumina l'àmbit de la cova, retalla els *entia o seienden* en el pensament heideggerià de la diferència ontològica; c) el Sol és primera-ment l'*Agathon* platònic, mentre que fóra el *Sein* heideggerià com a *Ereignis*, *Show* (Rosen), *Event* (Richardson), *acontecer propicio* (Félix Duque); d) L'alliberament heideggerià de la cova és la *Gelassenheit*, Serenitat, Relaxació; e) Finalment, l'aventura del presoner és platònica-ment un moment de «l'entre». *Metaxú, Daimonia, Eros*; que es correspon amb els heideggerians *Intentionalität, Sorge, Obertura del Temps*.

Però si hi ha moviment eròtic, de la manera que es deixi anomenar,¹⁰ n'hi ha per a nosaltres per l'obertura instantània que ens dóna l'altre de la fixació. Que el presoner es trobi primer lligat i després, de sobte, deslligat és el que li dóna una situació de presoner, això és, d'estar en un àmbit altre que el «propi». La caverna o cova és un camp d'exploració possible o necessari perquè hi habita un presoner. Que es produeixi una exploració mitjançant la mirada és transcendent des de l'obertura instantània (*exaifnés*) vers el Bé = Sol = U + Diada Indefinida? = ? *Peras + Apeiron?* o el que sigui, que si és terme, ho serà en tant que en la *parresia* ha permès la desfixació com a joc que dóna el moviment subsegüent com a moviment in-nocent vers la saviesa sobre si mateix. *La cova és cova, i el presoner és presoner des de la des-fixació experimentada com a situació exploratòria. Per això la Physis té altres d'ella mateixa en ella mateixa. La Paideia és una conseqüència d'això que passa i és rebuda primerament des del thaumadsein grec.*

6. La *periagogé*, font de les diferències entre la dialògica heideggeriana i la platònica

La conversió no és originàriament *paideia* o educació sinó la il·luminació *instantània* (*exaifnés*) del Bé (*Agathon*) que permet que la *paideia* succeeixi com a resposta.¹¹ En conseqüència, podem dir que la diferència més gran entre Plató i Heidegger fóra que per Heidegger, com diu a *Der Satz vom Grund*,¹² *pensar és escoltar el que es veu*, mentre que per Plató és *veure el que s'escolta*. El llenguatge de l'Ésser -*Ereignis* és el d'un tot visible que s'escolta en la paraula del *silenci de la cova* com a *Nihil*. Heidegger l'enuncia cada cop més des de la perspectiva de l'*Ereignis* com a Epoca. Escoltés d'on escoltes el visible Martin Heidegger, el cert és que en parla des de l'altura com Zaratrusta. El llenguatge és enunciat com a des-apropiat. Això se'ns diu combinant formes professorals, erudites, recercadores, sapiencials i poètiques. Conjunt de camins, fragments de la tasca del *Denken* com a seriosa dedicació. El que s'hi mostra és poiètic, productiu i productor de text-teixit: aquest fer s'exerceix heideggerianament com a figura del pensament en l'època. Hom pot dir que el conjunt és *una mimesi humana de la paraula divina*, que regeix i s'amaga¹³ en una gran ingenuïtat des del lloc d'on ens parla o sense cap ironia respecte al tot de la comunicació efectuada com a camí. El camí propi, produït, poietitzat, és l'obra, malgrat tot. Una confirmació del que volem indicar s'obté si comparem l'escena del diàleg heideggerià i les seves figures de l'investigador, el professor o l'erudit, i qualsevol de les escenes d'un diàleg platònic. Aquest contrast ens instrueix, crec, d'alguna cosa més rellevant que diferències, graus o estils en la composició artística. Els laberints de la música sapiencial heideggeriana com a estratègia poietica ens resulten complexos, seriosos, esforçats i innocents. Mentre que Plató per comunicar la *philo-sophia*, (la saviesa no és comunicable) fa una mimesi divina de la paraula humana en el silenci d'un efectiu discurs sense autor perquè és sempre una escena.

7. La paraula de la cova.

Heidegger no presta prou atenció al silenci de Plató, això és, a la ironia platònica i la forma dramàtica dels diàlegs. «*Heidegger is resolved in the face of Angst, but never playful*» (S. Rosen).¹⁴ En conseqüència, la seriositat de l'esforç heideggerià és prèdica un xic enfadada sobre l'únic camí que salva com a desviament del camí equivocat del «pensament occidental» de la metafísica i la tècnica. Heidegger escolta el silenci de la cova. Hauríem de determinar amb més precisió històrica el que Heidegger combat i fa callar com a cova de la «civilització social moderna» (Cohen). Heidegger fa silenci de l'anterior discurs amb una ruptura que es pensa a

si mateixa des de l'adveniment que judica com allò amagat darrera tota presència. Al seu curs de 1920-21 Heidegger remet a l'experiència fàctica de la vida segons el que diu Pau als de Tessalònica: «Pel que fa al temps i al moment, germans, *no teniu necessitat que us escrigui*; vosaltres mateixos sabeu prou bé que el dia del Senyor vindrà com un lladre a la nit». ¿I si no hi hagués necessitat d'hermenèutica de la facticitat?; o bé és una dimensió viscuda en el *kairós* i l'*exaifnés* o bé ens hi distraiem des de la diversió pascaliana o la inautenticidad del *man* de *Sein und Zeit*.¹⁵ Trencar el temps amb anuncis de noves èpoques, dir repetidament que les paraules de la cova són silenci, ni irrita els presoners, els cansa. Otto Pöggeler diu l'any 1983 alguna cosa essencial respecte al perquè d'«etapes» heideggerianes: «D'una manera tan esborronadora que deixa sense alè, el pensar de Heidegger es veu mogut pel que ell experimenta com a transició històrica i que cada cinc anys se li presenta de forma enterament distinta en la seva concreció».¹⁶

«*Gründender als Denken, bleibe der Dank*».¹⁷ Els camins de l'agraïment foren una exploració complementària a la tasca heideggeriana, però llavors potser «*Danke*» fóra la paraula de la cova com a tal, més continua que les transicions, més perenne que les èpoques. ¿Agraïment de què? De la situació per a la qual hi han situacions. Pensar com a agraïment serà l'única possibilitat de rectificar el doble senyal de l'estrès del *Berufzeit* i l'orgia de l'oci com a signatura d'una època. Per això caldrà la resolució davant de la comicitat dialògica festiva i el coratge de la solidaritat dels escrits (J. Patöcka).¹⁸ Son camins que cal, explorar per, aprendre a *situar* el *pensar* en l'agraïment.

Notes

1. Leo Strauss, «An Introduction to Heideggerian Existentialism». És un escrit fins ara inèdit de les lliçons de Leo Strauss a la Universitat de Xicago, publicat per Pangle a *The Rebirth of Classical Political Rationalism. An Introduction to the Thought of Leo Strauss, Essays and Lectures by Leo Strauss. Selected and Introduced by Thomas L. Pangle*. The University of Chicago Press, 1989, p. 29.
2. L. Strauss, *loc. cit.* p. 43.
3. M. Heidegger, *Nietzsche*, II, pp. 400 i ss. També diu el mateix a *Von Wesen des Grundes*, p. 41.
4. M. Heidegger, *Der Satz von Grund*, pp. 59, 90, 185, etc.
5. A. Francke A.G, Bern, A 1947. Ara a *Gesamtausgabe*, 9. Heidegger diu l'any 1947 que és un escrit de 1940 i que es remunta a cursos de 1930-31 i 1933-34. Segons els editors de GA., aquí Heidegger es confondria: es tractaria del curs *Vom Wesen der Wahrheit, Zu Platons Höhlegleichnis und Theätet* (GA., 34, Klostermann, Frankfurt am Main, 1988).
6. Otto Pöggeler, *Der Denkweg Martin Heideggers*. Verlag Günter Neske, Pfullingen 1963/1983. Ed. Cast. Alianza Editorial, Madrid, 1986. Traducció y (notas de Félix Duque. pp. 106 i ss. Exposa PLW dins un capítol titulat VI, «Metafísica como historia acontecida». William J. Richardson, a *Heidegger, Through Phenomenology to Thought*. Martinus Nijhoff, The Hague, 1963, l'exposa a la part II, secció A, «The De-volution of Thought», pp. 301 i ss.

7. Una comparació entre PLW i el curs de 1931-32, *Von Wesen der Wahrheit, Zu Platons Höhlengleichnis und Theatät* (GA. 34), aclariria més el trànsit de la *Seinsfrage* a la temàtica de l'*alétheia* i l'*Ereignis*. Tendim a creure cada cop més amb Pöggeler que les temàtiques obertes a cada «etapa» són més estimulants que les casuístiques sobre trànsits, crisis i evolucions del pensament heideggerià. Sembla que es podria dir que el curs de 1931 se centra menys en la *paideia* que l'escrit publicat l'any 1947 junt amb la *Lletra sobre l'Humanisme*. Quan el tema de la *paideia* surt per exemple al & 15 pp. 112-116, la perspectiva de ruptura és més «curta»: l'*Ántike versus S.* XIX, i està propera a la *Seinsfrage*.

8. Aquest tema sí que és ben present al curs de 1931, àdhuc sobredeterminat: sembla com si una qüestió sobre el fonament fes d'intermediari entre la qüestió de l'Ésser i els desplegaments posteriors. Hi hauria, per dir-ho així, com un intermediari que fos la reflexió de Heidegger sobre Leibniz.

9. Un màxim sobtadament possible és també com es fa la llum en l'ànima en la mesura que s'alimenta per si mateixa, dirà la *Carta VII*, 341 cd, per tal de justificar que el més alt *mathema* de la filosofia platònica no es pot posar per escrit. La possible o no iniciació completa del jove Sòcrates per Diotima a *El Convit* és indicada semblantment al lector per fer-lo anar més enllà de l'escriptura. A l'al·legoria de la cova també bruscament (*exaifnés*) un dels homes encadenats és deslliurat i forçat a aixecar-se, a girar el coll, a caminar, a mirar al costat de la llum (515c). Contra el que vol Heidegger, el caràcter sobtat que indica *exaifnés* determina la *paideia* i no a l'inrevés. Altres aparicions del terme són *Rep.* V, 472a, VII, 516a3, VIII, 553b1, IX, 584b; *Lleis* IX, 866e1, 867a3; *Cràtil* 396d; *Teetet*, 162c3. A la tercer hipòtesi del *Parmènides* el terme apareix substantivat. El text d'*El Convit* 210e conté *exaifnés* en un context també interessant: «Car aquell qui ha estat guiat fins aquí i instruit en els afers de l'amor i ha contemplat ordenadament les coses belles i en la forma deguda, quan s'apropi ja al terme de la iniciació amorosa contemplarà, de sobte, quelcom d'una naturalesa meravellosament bella». Aquest joc de transicions en l'origen i a la culminació dels passatges ascensionals platònics impedeix, crec, realitzar una homogeneïtat de la *paideia*: en canvi, la situa en un àmbit «en què és concreció d'un *metaxú* en l'Ésser.» Tant Eros com l'Instant són *metaxú*, intervals, els dos, com també de la *paideia*, que junts possibiliten, el que diu E. A. Wyller són un «*quelque chose*», «generador de transicions que travessa totes les formes del moviment de l'existència» («La philosophie de l'Instant chez Platon ou la troisième hypothèse du Parménide» *Revue de Synthèse*, 85 (1964) pp. 9-29).

10. Freud diu que la sexualitat de la psicoanàlisi es correspon amb l'Eros platònic. Videre, Gerasimos Santas, *Plato and Freud, Two Theories of Love*, Basil Blackwell, Oxford-New York, 1988. Les maneres de «reduir» el *metaxú* platònic a «identitats» són exponents de narcisismes contemporanis. Vid. C. Fred Alford, *Narcissism. Socrates, the Frankfurt School, and Psychoanalytic Theory*. Yale University Press, 1988.

11. S. Rosen, «Heidegger's Interpretation of Plato», a *The Quarrel Between Philosophy and Poetry. Studies in Ancient Thought*. Routledge. New York-London. 1988, pp. 127-147, p. 128.

12. M. Heidegger, *Der Satz von Grund*, G. Neske Verlag, Pfullingen, 1957, p. 86.

13. Leo Strauss al lloc citat a la nota 2 diu que l'Ésser -*Ereignis* és impersonal com les idees platòniques, elusiu com el Déu bíblic. Krämer el caracteritza com la indistinció dels dos *arjai* de la doctrina platònica dels principis, l'U i la Diada Indefinida.

14. S. Rosen, «Heidegger's Interpretations of Plato», p. 133.

15. El curs roman inèdit, ultra O. Pöggeler, loc. cit., s'hi refereix J. A. Barash, *Martin Heidegger and the Problem of Historical Meaning*, *Phaenomenologica*, 102, Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1988, especialment el cap. IV, «The Theological Roots of Heidegger's Notion Historical Meaning», pp. 165-191

16. O Pöggeler, *op. cit.*, pp. 356.

17. Citat per Félix Duque al seu apèndix a la traducció d'Otto Pöggeler p. 399.

18. Vid. l'obra de J. Patočka, especialment el seu millor moment, a J. Patočka, *Ensayos heréticos sobre la filosofía de la historia*, Península, Barcelona 1988.